

NHÂN TỐ “SỨC MẠNH MỀM” TRONG CẠNH TRANH CHIẾN LƯỢC MỸ - TRUNG QUỐC*

ĐINH THỊ HIỀN LƯƠNG**

Quan hệ Mỹ - Trung Quốc được xem là cặp quan hệ song phương quan trọng nhất, mang tầm vóc toàn cầu và có ảnh hưởng bao trùm tới đời sống quốc tế. Cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung Quốc cũng được dự báo là trục chính chi phối chiến lược toàn cầu của Trung Quốc và cục diện thế giới trong 10 năm tới. Đồng thời, sự trỗi dậy thành công của Trung Quốc phụ thuộc không nhỏ vào việc quốc gia này sử dụng và phát huy được nhân tố “sức mạnh mềm” trong xử lý quan hệ với Mỹ. Do đó, để có thể đánh giá chính xác về triển vọng chiến lược “sức mạnh mềm” của Trung Quốc, việc khảo sát nhân tố “sức mạnh mềm” trong cạnh tranh Mỹ - Trung Quốc đóng vai trò hết sức quan trọng.

VỀ CẠNH TRANH CHIẾN LƯỢC NƯỚC LỚN

Bản chất của quan hệ Mỹ - Trung Quốc là cạnh tranh chiến lược nước lớn, cạnh tranh địa vị siêu cường số một thế giới. Về tư duy chiến lược, cả Mỹ và Trung Quốc đều không muốn rơi vào thế đối đầu của viễn cảnh “bẫy Thucydides” và “trò chơi có tổng bằng không” (zero sum game), bởi vì kéo dài cuộc cạnh tranh thương mại Mỹ - Trung Quốc hiện nay sẽ làm suy yếu cả hai bên. Mức độ cạnh tranh sẽ phụ thuộc vào nhiều yếu tố, nhất là khả năng/thời gian nhanh hay chậm, mà Trung Quốc có thể thu hẹp được khoảng cách với Mỹ, hoặc mức độ Mỹ có thể làm chậm, kiềm chế và ngăn chặn sự phát triển của Trung Quốc. Với mục tiêu duy trì vị thế siêu cường duy nhất trên thế giới, mục tiêu bất biến trong chính sách đối ngoại của Mỹ từ trước đến nay, dù dưới chính quyền Đảng Cộng hòa hay Đảng Dân chủ, là ngăn chặn bất kỳ “cường quốc phi dân chủ thù địch” nổi lên thách thức vị thế và lợi ích của Mỹ ở đại lục địa Âu -

Á, loại bỏ các thế lực chống lại trật tự thế giới tự do dân chủ phương Tây do Mỹ lãnh đạo⁽¹⁾. Theo Giáo sư Vla-đi-mi-a Cô-lô-tốp (Vladimir Kolotov), Viện trưởng Viện Hồ Chí Minh thuộc Đại học Quốc gia Xanh Pê-téc-bua (Nga), để duy trì vị trí bá quyền, Mỹ đã theo đuổi cái gọi là “vòng cung bất ổn”, kiểm soát các khu vực chiến lược bằng cách tạo ra sự bất ổn và những vấn đề mâu thuẫn trong nội bộ các cường quốc có khả

* Nghiên cứu này được tài trợ bởi Quỹ Phát triển khoa học và công nghệ quốc gia (NAFOSTED) trong đề tài mã số 506.01-2019.300

** TS, Viện Nghiên cứu chiến lược, Học viện Ngoại giao

(1) Aaron L. Friedberg: *A Contest for Supremacy - China, America, and the Struggle for Mastery in Asia*, W.W. Norton & Company, New York, 2011, tr. 6 - 8

(2) Vladimir Kolotov: “The Situation along the East Asian Sector of the Eurasian Arch of Instability and Territorial Disputes in South China Seas in 2017”, tham luận tại Hội thảo do Viện Nghiên cứu Viễn Đông, Viện Hàn lâm Khoa học Nga tổ chức

năng thách thức vị trí lãnh đạo của Mỹ trong hệ thống trật tự hiện hành⁽²⁾.

Theo một số nhà phân tích Trung Quốc, Mỹ được coi là mối đe dọa chủ yếu đối với lợi ích cốt lõi của Trung Quốc và chiến lược của Mỹ là luôn phải tìm ra một “đối thủ” nhằm mục tiêu bảo vệ lợi ích quốc gia và địa vị thế giới của Mỹ. Trung Quốc cho rằng, việc Mỹ và phương Tây chi phối “cuộc chơi”, trước sau sẽ kìm hãm sự trỗi dậy của Trung Quốc. Trong bối cảnh cuộc cạnh tranh thương mại và công nghệ Mỹ - Trung Quốc leo thang từ khoảng đầu năm 2020, đã có sự đồng thuận cao ở Trung Quốc về hàm ý an ninh quốc gia trên tất cả các lĩnh vực thương mại, công nghệ, tài chính, thông tin và giáo dục, phù hợp với khái niệm “an ninh lớn” mà Chủ tịch nước Trung Quốc Tập Cận Bình đề ra.

Dưới thời kỳ của cựu Tổng thống Mỹ Đô-nan Trăm, cạnh tranh chiến lược đã trở thành gam màu chủ đạo trong quan hệ giữa hai nước. Theo nhận xét của Giáo sư Mác-tin Xi-ép (Martin Sieff), thuộc Viện Nghiên cứu Chính sách toàn cầu của Đại học Mỹ ở Thủ đô Mát-xcơ-va (Nga), Tổng thống Mỹ Đ. Trăm và đội ngũ đối ngoại của ông đã góp phần làm chuyển đổi sự nhìn nhận, đánh giá về mức độ tin cậy chiến lược của Mỹ đối với Trung Quốc⁽³⁾. Thời kỳ của Tổng thống Mỹ Giô Bai-đon, nội bộ nước Mỹ đạt được sự đồng thuận cao chưa từng có (cả trong chính quyền, Quốc hội và lưỡng đảng) về nhận thức và nhu cầu phải kiềm chế Trung Quốc, coi việc ngăn chặn Trung Quốc là cách duy nhất để đảo ngược xu thế chuyển dịch cán cân quyền lực trên thế giới. Có khoảng 60 dự luật liên quan đến Trung Quốc đang chờ được Quốc hội Mỹ thông qua, trong đó đáng chú ý là việc Mỹ xây dựng Đạo luật cạnh tranh chiến lược năm 2021, tập trung hoàn toàn vào vấn đề cạnh tranh đối với Trung Quốc. Đạo luật dài gần 300 trang này đã được Ủy ban Đối ngoại Thượng viện Mỹ thông qua vào ngày 22-4-2021 với số phiếu áp đảo

(21 phiếu thuận, 1 phiếu chống), nhiều khả năng sẽ được Tổng thống Mỹ G. Bai-đon thông qua thành luật⁽⁴⁾. Theo một cuộc thăm dò vào tháng 3-2021 do Trung tâm nghiên cứu Pew (Mỹ) tiến hành, sự thiện cảm của người dân Mỹ đối với Trung Quốc xuống mức thấp nhất trong lịch sử khi có đến 89% người được hỏi có quan điểm ngày càng bi quan, tiêu cực về Trung Quốc, trong đó khoảng 55% người dân Mỹ được hỏi đánh giá Trung Quốc là đối thủ cạnh tranh, 34% thậm chí coi Trung Quốc là kẻ thù của nước Mỹ, chỉ có 9% người dân Mỹ nhìn nhận tích cực, cho rằng Trung Quốc vẫn có khả năng hợp tác với Mỹ⁽⁵⁾. Nhiều nhà phân tích nhận định, sự phụ thuộc vào Mỹ gây ảnh hưởng đến vấn đề an ninh của Trung Quốc, ủng hộ xu thế “phân tách” (de-coupling), quan điểm này ngày càng chi phối chủ trương chính sách của Chủ tịch nước Trung Quốc Tập Cận Bình. Những động thái đó cho thấy mối quan tâm và trọng tâm của Mỹ đối với nhiều thách thức do Trung Quốc đặt ra, phản ánh sự mất lòng tin, nghi ngờ chiến lược lẫn nhau giữa một siêu cường tại vị và một “siêu cường” đang lên, có khả năng làm thay đổi cấu trúc do Mỹ chi phối, ảnh hưởng trực tiếp đến vai trò lãnh đạo và lợi ích của Mỹ.

Để đối phó với Trung Quốc, Mỹ đã điều chỉnh chính sách sang “cạnh tranh nước lớn” cứng rắn, coi Trung Quốc là đối thủ cạnh

(3) CGTN Dialogue: “Expert: Biden’s resolution key to restoring China-U.S. ties”, ngày 21-3-2021, <https://news.cgtn.com/news/2021-03-21/Expert-Biden-s-resolution-key-to-restoring-China-U-S-ties-YO4SiBFcQM/index.html>

(4) David Shambaugh: “The Biden Administration’s China Policy Logic”, China-US Focus, ngày 8-5-2021, <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/the-biden-administrations-china-policy-logic>

(5) Laura Silver, Kat Devlin, Christine Huang: “Most Americans Support Tough Stance Toward China on Human Rights, Economic Issues”, <https://www.pewresearch.org/global/2021/03/04/most-americans-support-tough-stance-toward-china-on-human-rights-economic-issues/>, ngày 4-3-2021

tranh chiến lược, thách thức sức mạnh, ảnh hưởng và xung đột với các lợi ích của Mỹ. Chính quyền của Tổng thống Mỹ G. Bai-đơn nhiều lần khẳng định “nước Mỹ đã trở lại”, tìm cách khôi phục vai trò lãnh đạo thế giới, cam kết bù đắp “thiếu hụt chiến lược” với các nước đồng minh, dựa vào đồng minh để hạn chế ảnh hưởng toàn cầu của Trung Quốc, gây sức ép toàn tuyến tăng tính đa phương trong các hành động ứng phó với Trung Quốc...; đồng thời, tìm cách cài đặt lại quan hệ với Trung Quốc, tạo khuôn khổ hợp tác, “luật chơi” mới, can dự cùng Trung Quốc theo cách mới có lợi cho Mỹ trong những vấn đề toàn cầu đòi hỏi cần có sự hợp tác của Trung Quốc. Mục tiêu mà Tổng thống Mỹ G. Bai-đơn và đội ngũ cố vấn an ninh đối ngoại của ông hướng tới không đơn thuần là cuộc cạnh tranh vị trí siêu cường tại vị và “quốc gia thách thức”, mà là cuộc “so găng” tái định hình “luật chơi”, hệ giá trị trong trật tự thế giới do Mỹ tiếp tục dẫn dắt, ngăn chặn tham vọng xây dựng trật tự riêng của Trung Quốc.

Trong bối cảnh đó, quan hệ Mỹ - Trung Quốc nói riêng, chính sách đối ngoại của Mỹ nói chung và thời kỳ hậu chính quyền của Tổng thống Mỹ Đ. Trăm đã được định hình xoay quanh trục chính là cạnh tranh ảnh hưởng. Tại Hội nghị An ninh Munich được tổ chức theo hình thức trực tuyến tại Đức (tháng 2-2021), Tổng thống Mỹ G. Bai-đơn đã dành riêng một phần trong bài phát biểu để đề cập đến những thách thức đối với Mỹ và phương Tây từ sự trỗi dậy của Trung Quốc⁽⁶⁾. Theo đó, mục tiêu của chính quyền Tổng thống Mỹ G. Bai-đơn trong cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung Quốc không thay đổi. Đồng thời, nhấn mạnh mức độ cạnh tranh của Mỹ gia tăng không những ở tiêu điểm cạnh tranh Mỹ - Trung Quốc tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương mà còn ở các địa bàn khác ngoài khu vực.

Hiện vẫn chưa có những tín hiệu mang tính đột phá trong cặp quan hệ song phương

được xem là quan trọng nhất khu vực châu Á - Thái Bình Dương, cũng chưa rõ kịch bản nào sẽ quyết định tương quan lực lượng giữa Mỹ và Trung Quốc. Tuy nhiên, cả hai bên đều hết sức thận trọng, đang có những động thái thăm dò, tìm kiếm cơ hội, không gian hợp tác, tránh kịch bản cạnh tranh leo thang dẫn đến xung đột, đổ vỡ quan hệ, bất lợi cho cả Mỹ và Trung Quốc. Ngoại trưởng Trung Quốc Vương Nghị từng khẳng định, việc Trung Quốc và Mỹ - hai quốc gia có hệ thống xã hội khác nhau, có những khác biệt và bất đồng là bình thường. “Điều quan trọng nhất là hai bên quản lý những bất đồng này một cách hiệu quả thông qua giao tiếp thẳng thắn để ngăn chặn những tính toán sai lầm về mặt chiến lược và tránh xung đột và đối đầu”⁽⁷⁾. Theo đó, cạnh tranh thông qua “sức mạnh mềm” giữa Mỹ và Trung Quốc tại khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương được dự báo sẽ gia tăng, nhất là trong lĩnh vực ngoại giao, do cả hai bên đều muốn tránh một cuộc chiến tranh hủy diệt.

Cạnh tranh hình thái ý thức hệ, hệ giá trị

Bên cạnh nhân tố cơ bản là cạnh tranh chiến lược cường quyền, cạnh tranh Mỹ - Trung Quốc bị chi phối bởi sự khác biệt về thể chế chính trị, hệ giá trị, văn minh tư tưởng, ý thức hệ⁽⁸⁾. Khi Chiến tranh lạnh kết thúc cùng với sự tan rã

(6) The White House: “Remark by President Biden at the 2021 virtual Munich Security Conference”, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/19/remarks-by-president-biden-at-the-2021-virtual-munich-security-conference/>, ngày 19-2-2021

(7) China Daily: “Wang Yi speaks on China’s foreign policy and external relations”, http://global.chinadaily.com.cn/a/202103/07/WS60447ac8a31024ad0baad5b5_1.html, ngày 7-3-2021

(8) Robert Kaplan: “U.S. vs. China-A New Cold War Has Begun”, Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2019/01/07/a-new-cold-war-has-begun/>, ngày 7-1-2019

của Liên Xô, nhà chính trị học Phran-xít Phư-cu-y-a-ma (Francis Fukuyama) từng cho rằng, nền dân chủ tự do phương Tây đã chiến thắng, nhân loại “không chỉ vượt qua một giai đoạn lịch sử sau chiến tranh (1945 - 1991), mà đã đạt tới sự kết thúc của lịch sử theo hướng như vậy. Đó là mốc kết thúc của quá trình tiến hóa tư tưởng của nhân loại và sự phổ cập toàn cầu của nền dân chủ tự do phương Tây với tư cách là hình thức chính quyền cuối cùng của con người”⁽⁹⁾.

Hiện nay, khi khoảng cách về sức mạnh tổng hợp quốc gia giữa Mỹ và Trung Quốc được thu hẹp đáng kể, không gian chiến lược và vùng ảnh hưởng của Trung Quốc không ngừng được mở rộng, các chính quyền Mỹ tập trung khai thác sự khác biệt về ý thức hệ và hệ giá trị giữa Trung Quốc và các nước dân chủ phương Tây làm ngọn cờ tập hợp lực lượng. Giáo sư Đa-vít Sam-bau-gơ (David Shambaugh) - một trong những chuyên gia nghiên cứu hàng đầu về Trung Quốc tại Mỹ - đã nhận xét: “Trên bình diện quốc tế, chính sách đối ngoại của chính quyền Tổng thống Mỹ G. Bai-đơn rõ ràng dựa trên hai trụ cột gồm các giá trị dân chủ và liên minh... Cạnh tranh chế độ, hệ tư tưởng chính trị, hệ giá trị hết sức quan trọng và là trọng tâm trong cách tiếp cận của chính quyền Tổng thống Mỹ G. Bai-đơn đối với Trung Quốc”⁽¹⁰⁾. Tương tự, Giáo sư Giô-xép Nai - nguyên Hiệu trưởng Trường Quản trị công Ken-nơ-đi, thuộc Đại học Havard (Mỹ), nguyên trợ lý Bộ trưởng Quốc phòng Mỹ - cũng nhận định: “Chính quyền của Tổng thống Mỹ G. Bai-đơn đánh giá sự thách thức của Trung Quốc là cơ hội cho nước Mỹ thức tỉnh và trở lại vai trò dẫn dắt thế giới...; đồng thời, Mỹ và Trung Quốc vẫn có thể cạnh tranh thông qua sức mạnh mềm theo tư duy “các bên cùng thắng” để khẳng định tính ưu việt⁽¹¹⁾. Mỹ sẵn sàng ủng hộ các nền dân chủ tạo mặt trận chung chống Trung Quốc dù về mặt chiến lược, ngoại giao có thể sẽ đặt nước Mỹ trước những rủi ro nghiêm trọng.

Trong bối cảnh căng thẳng Mỹ - Trung Quốc dưới thời kỳ của cựu Tổng thống Mỹ Đ. Trăm, chủ trương “Nước Mỹ trên hết”, “Làm cho nước Mỹ vĩ đại trở lại” với việc tăng cường chủ nghĩa bảo hộ, trừng phạt và đe dọa trừng phạt các nước có thặng dư thương mại lớn với Mỹ, Mỹ lần lượt rút khỏi các thỏa thuận đa phương, tìm cách đàm phán lại các hiệp định thương mại tự do (FTA)..., tiếp tục làm chia rẽ mối quan hệ giữa Mỹ và các nước đồng minh phương Tây, khiến cho sức mạnh mềm của Mỹ bị suy yếu. Tuy nhiên, một số nhà phân tích cho rằng, sự suy yếu sức mạnh mềm của Mỹ dưới thời kỳ của cựu Tổng thống Mỹ Đ. Trăm được đánh giá cũng không làm cho sức mạnh mềm của Trung Quốc trở nên hấp dẫn hơn đối với thế giới. Họ cho rằng, các nước phương Tây vẫn tập hợp xung quanh ngọn cờ dân chủ, nhân quyền của Mỹ, bảo vệ các nguyên tắc của nền kinh tế thị trường tự do vận hành trong hệ thống kinh tế - thương mại - tài chính, có lập trường chung tương đối thống nhất đối với Nga, Trung Quốc. Tương quan lực lượng ngày càng chuyển biến nhanh và mạnh, tập hợp lực lượng đa chiều, đa tầng đan xen phức tạp và khó đoán định hơn trước rất nhiều.

Về phần mình, Trung Quốc hết sức quan ngại việc Mỹ và các quốc gia phương Tây lấy lý do dân chủ, nhân quyền để can thiệp vào công việc nội bộ của Trung Quốc. Có một số quan điểm ủng hộ chủ trương Trung Quốc chuyển từ sách lược “giấu mình chờ thời”, sang “nỗ lực đạt được thành tựu” trong thập niên qua là hợp với xu thế của thời đại; Trung Quốc không còn ở “giai đoạn cơ hội chiến lược”, mà đã bước vào

(9) Francis Fukuyama: “The End of History?”, *The National Interests*, No. 16, 1989, tr. 3 - 18

(10) David Shambaugh: “The Biden Administration’s China Policy Logic”, *Tlđđ*

(11) Joseph S. Nye: “The Logic of U.S. - China Competition”, Project Syndicate, <https://www.project-syndicate.org>, ngày 6-5-2021

“giai đoạn nước rút chiến lược” trong cuộc cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung Quốc, nhất là sau cuộc khủng hoảng chính trị xảy ra vào ngày 6-1-2021 tại Mỹ. Để thích ứng với bối cảnh chiến lược mới, Trung Quốc tích cực sử dụng các biện pháp, công cụ đa dạng, nhất là các phương tiện truyền thông nhằm tạo sự hấp dẫn, lôi cuốn của nền văn hóa, hệ giá trị, tư tưởng, mô hình phát triển Trung Quốc. Trung Quốc chủ động phát huy vai trò dẫn dắt, từng bước thay thế vai trò của Mỹ trên các diễn đàn đa phương quan trọng, như Quỹ Tiền tệ quốc tế (IMF), Tổ chức Y tế thế giới (WHO), nắm giữ vị trí chủ chốt của 4 trên tổng số 15 tổ chức chuyên môn trực thuộc Liên hợp quốc, đồng thời tạo ra những “sân chơi” mới, thể chế mới, như Ngân hàng Phát triển mới (NDB), Ngân hàng Đầu tư cơ sở hạ tầng châu Á (AIIB); sử dụng phối hợp các đòn bẩy kinh tế - xã hội tạo sự phụ thuộc của các nước đối với Trung Quốc, nhằm thúc đẩy những chương trình nghị sự ưu tiên và đề xướng giá trị Trung Quốc về lâu dài. Chủ tịch nước Trung Quốc Tập Cận Bình từng nhấn mạnh, Trung Quốc cần có những nỗ lực truyền thông mạnh mẽ hơn nhằm giúp “thế giới hiểu hơn về Trung Quốc”, cũng như để phản bác, đấu tranh với các chiến dịch của phương Tây nhằm cường điệu hóa cái gọi là “mối đe dọa Trung Quốc”⁽¹²⁾. Những chỉ trích, đổ lỗi liên tục lẫn nhau trong cuộc chiến truyền thông trong đại dịch COVID-19 càng góp phần đẩy mối quan hệ vốn đã căng thẳng giữa Mỹ và Trung Quốc thêm rạn nứt sâu sắc, khiến hai nước ngày càng mất niềm tin, gia tăng nghi ngờ lẫn nhau. Tuy nhiên, theo Giáo sư Vương Tập Tư, Viện trưởng Viện Nghiên cứu chiến lược quốc tế thuộc Đại học Bắc Kinh (Trung Quốc), cần có quan điểm thận trọng hướng tới quản trị tốt hơn mối quan hệ Mỹ - Trung Quốc, bởi quan hệ này không chỉ do Mỹ quyết định, mà Trung Quốc có thể và phải đóng vai trò tích cực, chủ động hơn để ổn định mối quan hệ song phương⁽¹³⁾.

Cạnh tranh kinh tế - thương mại - đầu tư - tài chính

Có thể nói, mức độ phụ thuộc càng cao thường đi đôi với mức độ rủi ro tương ứng. Trung Quốc không chỉ là đối tác thương mại lớn nhất, thị trường xuất khẩu hàng hóa lớn thứ ba của Mỹ mà còn là nước xuất khẩu hàng hóa lớn nhất vào thị trường Mỹ. Môi trường bên ngoài cùng cuộc cạnh tranh chiến lược giữa Mỹ và Trung Quốc ngày càng gia tăng đã khiến Chính phủ Trung Quốc buộc phải điều chỉnh lại chiến lược phát triển kinh tế trong Kế hoạch phát triển kinh tế - xã hội 5 năm lần thứ 14 (giai đoạn 2021 - 2025), được công bố tại kỳ họp lưỡng hội Trung Quốc vào tháng 3-2021⁽¹⁴⁾. Trước sự thay đổi chiến lược của Mỹ và phương Tây, Chủ tịch nước Trung Quốc Tập Cận Bình nhấn mạnh cần nâng cao chất lượng phát triển trong nước, thúc đẩy nội nhu, giảm sự phụ thuộc vào chuỗi cung ứng của thị trường Mỹ cũng như mức độ ảnh hưởng của Mỹ đối với Trung Quốc. Đồng thời, tăng hàm lượng thực chất cho các cơ chế hợp tác, các thiết chế mới do Trung Quốc dẫn dắt nhằm đẩy mạnh sự ràng buộc và phụ thuộc của các nước đối với Trung Quốc, gia tăng sức mạnh mềm của Trung Quốc trong hệ thống quốc tế hiện nay.

Chính quyền Tổng thống Mỹ G. Bai-đơn coi Trung Quốc là đối thủ cạnh tranh kinh tế quan trọng nhất và là mối quan tâm ngày càng gia tăng đối với an ninh quốc gia. Đại

(12) Curtis Stone: World needs a better understanding of China, “Voice of China” can help, <http://en.people.cn/n3/2018/0322/c90000-9440715.html>, ngày 22-3-2018

(13) Wang Jisi: “A Rough Ride, But There’s Hope”, China - US Focus Digest, <https://www.chinausfocus.com/magazine/2020/29.html>, tháng 7-2020

(14) Minxin Pei: “Threading the Needle: Balancing Security and Development in the 14th Five-Year Plan”, *China Leadership Monitor*, số mùa hè 2021, kỳ 68, ngày 1-6-2021

dịch COVID-19 càng làm bộc lộ những điểm yếu của nền kinh tế Mỹ, sự phụ thuộc vào chuỗi cung ứng và nguồn đầu tư bên ngoài, nhất là Trung Quốc. Với chủ trương “cạnh tranh khi cần thiết, hợp tác khi có thể và đối đầu khi bắt buộc”, chính quyền của Tổng thống Mỹ G. Bai-đon, *một mặt*, áp dụng các biện pháp cứng rắn về thương mại đầu tư, công nghệ nhằm kìm hãm sự phát triển của Trung Quốc. *Mặt khác*, Mỹ vẫn tìm kiếm các cơ hội hợp tác với các “đối thủ”, bao gồm cả Trung Quốc và Nga, trên các vấn đề có lợi ích chung. Bên cạnh đó, đề đối phó với những nỗ lực thống trị các ngành công nghệ cao then chốt và ngăn cản Trung Quốc biến sức mạnh kinh tế và công nghệ thành áp lực chính trị, các nhà hoạch định chính sách của Mỹ hiện ngày càng quan tâm đến những chính sách và biện pháp nhằm thúc đẩy khả năng phục hồi và cạnh tranh của Mỹ, thúc đẩy sự phối hợp trong nội bộ và tại các thiết chế đa phương để xây dựng tiêu chuẩn công nghệ⁽¹⁵⁾.

Trên lĩnh vực tài chính, mức độ phụ thuộc trong quan hệ giữa Mỹ và Trung Quốc khá lớn. Tính đến năm 2019, đã có 156 doanh nghiệp Trung Quốc được niêm yết trên các sàn giao dịch của Mỹ, với tổng giá trị vốn hóa thị trường đạt hơn 1,2 nghìn tỷ USD và Chính phủ Trung Quốc nắm giữ hơn 1,1 nghìn tỷ USD trong hệ thống kho bạc Mỹ⁽¹⁶⁾. Trên thực tế, Trung Quốc đang từng bước giảm dần sự phụ thuộc vào hệ thống đồng USD. Theo các học giả Trung Quốc, nếu hợp tác tài chính Mỹ - Trung Quốc “đổ vỡ”, Mỹ sẽ mất đi cơ hội tiếp cận thị trường Trung Quốc. Cắt đứt mối liên hệ giữa Trung Quốc với hệ thống đồng USD chỉ càng thúc đẩy Trung Quốc đẩy nhanh tiến trình quốc tế hóa đồng Nhân dân tệ. Hơn nữa, việc chính quyền Mỹ muốn chính trị hóa các vấn đề thương mại - tài chính, nhiều khả năng sẽ vấp phải sự phản đối của các tập đoàn tài chính phố Uôn và các công ty xuyên quốc gia.

Cạnh tranh công nghệ dẫn dắt

Quá trình toàn cầu hóa được thúc đẩy bởi sức mạnh của công nghệ số và những sáng chế toàn cầu trong thời đại cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư đã và đang làm thay đổi cơ bản quan niệm cũng như những thể thức quan hệ giữa các nước lớn và các trung tâm quyền lực lớn, nhất là giữa Mỹ và Trung Quốc. Năm 2017, Chiến lược An ninh quốc gia của Mỹ coi năng lực công nghệ của Trung Quốc là mối đe dọa đối với sức mạnh kinh tế và quân sự của nước này. Các nước phương Tây hiện cũng đang quan ngại việc bị Trung Quốc “qua mặt” trong lĩnh vực tiếp cận thị trường lớn, nguồn dữ liệu khổng lồ (Big data) và trí tuệ nhân tạo (AI).

Trong cuộc chạy đua giành vị trí thống trị về công nghệ trên thế giới với Trung Quốc, chính quyền của cựu Tổng thống Mỹ Đ. Trăm từng phát động một chiến dịch mạnh mẽ, cảnh báo các quốc gia khác không sử dụng thiết bị công nghệ của Tập đoàn Huawei (Trung Quốc) để xây dựng mạng 5G. Mỹ cũng củng cố các điều luật ngăn cản các doanh nghiệp Trung Quốc nằm trong “danh sách đen” được sử dụng tài sản AI có nguồn gốc từ Mỹ, tạo ra sự phân chia rõ ràng giữa những nhà sản xuất Mỹ và khách hàng Trung Quốc được các doanh nghiệp Mỹ cung cấp thiết bị trong nhiều năm qua. Đầu năm 2019, các cơ quan tình báo của Mỹ còn tổ chức nhiều buổi làm việc với lãnh đạo các tập đoàn công nghệ, các quỹ đầu tư và trường đại học của Mỹ để cảnh báo về các nguy cơ trong hợp tác với Trung Quốc. Các động thái của Mỹ

(15) Rush Doshi: “The United States, China and the Contest for the Fourth Industrial Revolution”, Testimony before the US Senate Committee, <https://www.brookings.edu/testimonies/the-united-states-china-and-the-contest-for-the-fourth-industrial-revolution>, ngày 31-7-2020

(16) Stephen S. Roach: “American-Chinese Tensions in the Trump Era: The Pitfalls of Economic Codependency”, *Asia-Pacific Journal*, <https://apjif.org/2017/04/Roach.html>, ngày 15-2-2017

đã tạo tâm lý “bất an”, khiến nhiều tập đoàn lớn, như Intel Corp., Qualcomm Inc., Xilinx Inc., Broadcom Inc, ARM, Google... phải tạm thời ngưng bán linh kiện hoặc hợp tác với Tập đoàn Huawei (Trung Quốc).

Về tương quan so sánh lực lượng, trong 10 năm qua, Trung Quốc đã rút ngắn tương đối khoảng cách so với Mỹ trên nhiều lĩnh vực, trong đó đáng chú ý nhất là khoa học - công nghệ. Ảnh hưởng của Trung Quốc tại các nền kinh tế Đông Á được cho là đã vượt tầm kiểm soát của Mỹ. Trung Quốc đã ưu tiên và tập trung thúc đẩy quyền lực cứng “tự chủ, tự cường về công nghệ”, đầu tư nhiều hơn vào nghiên cứu và phát triển khoa học - công nghệ cao. Kế hoạch “Sản xuất tại Trung Quốc 2025” (Made in China 2025) được Trung Quốc công bố vào năm 2015, đặt mục tiêu không chỉ giúp Trung Quốc tìm kiếm nguồn tiêu thụ nội địa cho các sản phẩm điện tử, mà còn đưa Trung Quốc trở thành nhà sản xuất thiết bị bán dẫn hiện đại và cải thiện khả năng tự chủ trong lĩnh vực công nghệ - sáng tạo của Trung Quốc lên 70% trong 10 ngành công nghiệp cốt lõi vào năm 2025⁽¹⁷⁾. Có thể thấy, Trung Quốc đã và đang công khai các mục tiêu vươn lên trở thành siêu cường toàn cầu về khoa học - công nghệ, trực tiếp tạo ra thách thức đối với Mỹ.

Hợp tác quản trị các vấn đề toàn cầu

Trong bối cảnh hoài nghi về chiến lược gia tăng, các biện pháp chính sách ngày càng mang tính đối kháng, Trung Quốc nhấn mạnh đến nhân tố thúc đẩy quan hệ, như lợi ích kinh tế, nhu cầu hợp tác đối phó với các vấn đề toàn cầu... Mặc dù thừa nhận cạnh tranh chiến lược sẽ tiếp tục được chính quyền của Tổng thống Mỹ G. Bai-đơn thúc đẩy, Trung Quốc nhìn nhận vẫn còn dư địa hợp tác đối với Mỹ dù khó khăn và có nhiều hạn chế hơn⁽¹⁸⁾. Để đối phó với Mỹ, Trung Quốc nhấn mạnh “lợi ích chung”, “cộng đồng chung vận mệnh nhân loại”, *một mặt*, từng bước thỏa hiệp với Mỹ; *mặt khác*, thúc đẩy quan hệ với

các nước đồng minh của Mỹ trong và ngoài khu vực châu Á, mở rộng phạm vi hợp tác và ảnh hưởng ngoài khu vực truyền thống.

Theo giới phân tích, hợp tác Mỹ - Trung Quốc có thể thúc đẩy sức mạnh mềm - một “trò chơi tổng dương” khi tất cả các bên có thể cùng có lợi trong một số trường hợp, mặc dù khả năng này không phải lúc nào cũng đúng. Giáo sư G. Nai không coi sức mạnh mềm là “trò chơi có tổng bằng không” vì sức hấp dẫn có thể đến từ cả hai phía và sức hấp dẫn của một quốc gia không có được nhờ tìm cách suy giảm sức hấp dẫn của một quốc gia khác⁽¹⁹⁾. Theo Giáo sư G. Nai, điều quan trọng là Mỹ và Trung Quốc phải tìm ra các lĩnh vực mà hai bên có thể hợp tác. Theo cách nhìn nhận của nhiều quốc gia, lĩnh vực sản xuất hàng hóa công toàn cầu có thể làm tăng sức hấp dẫn của cả hai quốc gia trong hệ thống quốc tế⁽²⁰⁾. Ông cũng nhận định, sức mạnh mềm của Mỹ sẽ phục hồi dưới thời kỳ cầm quyền của Tổng thống Mỹ G. Bai-đơn⁽²¹⁾.

Sức mạnh mềm ngày càng trở thành một yếu tố quan trọng trong chiến lược của các quốc gia. Cách tiếp cận và biện pháp triển

(17) Julian Baird Gwartz: “China’s Long March to Technological Supremacy”, *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2019-08-27/chinas-long-march-technological-supremacy>, ngày 27-8-2019

(18) Theo báo cáo thường niên của Phòng Thương mại Mỹ công bố vào tháng 5-2021, trong khi quan hệ chính trị, ngoại giao Mỹ - Trung Quốc bị coi là xuống thấp nhất trong vòng hơn bốn thập niên qua, kim ngạch thương mại hai chiều của hai nước vẫn đạt 560 tỷ USD, hơn mức 550 tỷ USD vào năm 2019, và chỉ đứng sau mức cao kỷ lục 650 tỷ USD của năm 2018. Xem: He Weiwen: “A Summary of 2021 AmCham White Paper and Some Comments”, <https://www.chinausfocus.com/finance-economy/2021-amcham-white-paper>, ngày 1-6-2021

(19), (20), (21) Dialogue with Professor Joseph S. Nye: “A Cold War Mentality is a Misinterpretation of the Future of US-China Relationship”, Centre for China and Globalization, <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/a-cold-war-mentality-is-a-misinterpretation-of-the-future-of-us-china-relationship>, ngày 1-6-2021

khai sức mạnh mềm hợp lý, đúng đối tượng và thời điểm sẽ tăng thêm sức nặng cũng như tầm ảnh hưởng của các quốc gia trên “bàn cờ” chính trị quốc tế. Trung Quốc cũng đang nỗ lực đưa sức mạnh mềm trở thành một dạng quyền lực mềm nhằm hiện thực hóa mục tiêu chiến lược toàn cầu vươn lên vị trí siêu cường thế giới.

Trong thời gian tới, vấn đề đặt ra đối với Trung Quốc là cần có nhận thức phù hợp và tương xứng với thế và lực mới, triển khai chiến lược “trỗi dậy” toàn diện cùng khẩu hiệu “Giác mộng Trung Hoa” nhằm đạt mục tiêu “phục hưng vĩ đại dân tộc Trung Hoa”. Theo các nhà phân tích, nếu các nhà lãnh đạo Trung Quốc nhìn nhận, điều chỉnh kịp thời những chính sách gây hoài nghi với đối tác, đi ngược lại với bản chất sức mạnh mềm của mình, thì sẽ tạo được sự cảm hóa, lòng tin chiến lược và sự tín nhiệm quốc gia, xây dựng sức hấp dẫn đích thực, phát huy tối đa vai trò của sức mạnh mềm trong quốc lược tổng hợp của Trung Quốc.

Quan hệ Mỹ - Trung Quốc bước vào giai đoạn mới, từ “vừa hợp tác, vừa đấu tranh” sang “cạnh tranh chiến lược toàn diện”, tạo nguy cơ lớn đối với việc triển khai sức mạnh mềm của Trung Quốc trên phạm vi toàn cầu. Mỹ ngày càng coi trọng chiến lược ngăn chặn Trung Quốc mở rộng sức mạnh mềm, theo đó, tìm cách công kích và làm suy yếu chế độ chính trị - xã hội, hệ giá trị của Trung Quốc là nhiệm vụ trọng tâm trong chiến lược kiềm chế Trung Quốc của Mỹ. Xét về tổng thể, Mỹ vẫn chiếm ưu thế lớn về mức độ ảnh hưởng trên thế giới, nhất là về quân sự, công nghệ và các sức mạnh cứng, sức mạnh mềm. Còn Trung Quốc đang đẩy mạnh mở rộng tầm ảnh hưởng của mình ở các nước đang phát triển ven biển khu vực châu Á và không gian lục địa Á - Âu⁽²²⁾. Tuy nhiên, theo giới phân tích, cả Mỹ và Trung Quốc hiện chưa đủ khả năng để phân chia trật tự thế giới thành hai cực, khi quyền lực của Mỹ đã bị suy giảm đáng kể và Trung Quốc tuy đạt vị

thế siêu cường, song tầm ảnh hưởng vẫn còn những hạn chế nên khó có khả năng kiến tạo “cuộc chơi” và “luật chơi” mới trong “cuộc đua” trở thành siêu cường thế giới.

Có thể nói, nhân tố sức mạnh mềm là “sân chơi” có vai trò then chốt đối với triển vọng trỗi dậy của Trung Quốc và “cuộc đua” trở thành siêu cường trên thế giới. Hiện nay, cục diện thế giới đang biến động hết sức phức tạp, khó dự đoán. Tính chất mới của thời đại, tư duy chiến lược mới, phương thức cạnh tranh mới sẽ là những nhân tố quan trọng định vị quốc gia đứng đầu trật tự quyền lực thế giới. Cuộc cách mạng khoa học - công nghệ đang bước vào thời kỳ phát triển nhảy vọt chưa từng có, được đánh giá là đặc điểm mang tính bước ngoặt lịch sử, là động lực to lớn thúc đẩy nền kinh tế thế giới bước sang một giai đoạn mới với những thay đổi cơ bản trong phương thức sản xuất. Do đó, giới phân tích cho rằng, cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung Quốc sẽ là “cuộc đua” lâu dài trên nhiều mặt trận. Về cơ bản, từ nay đến năm 2030, Mỹ vẫn là cường quốc đứng đầu thế giới nhờ giữ vai trò trên nhiều lĩnh vực, dù Trung Quốc đã nổi lên thành một cường quốc kinh tế hàng đầu trong một thế giới được đánh dấu bằng sự bùng nổ nhu cầu về các nguồn tài nguyên thiên nhiên, bên cạnh đó là sự lớn mạnh ngày càng gia tăng về sức mạnh quân sự cũng như công nghệ của Trung Quốc. Tuy nhiên, những biến động lớn của tình hình thế giới (dịch bệnh COVID-19, suy thoái kinh tế toàn cầu...) về cơ bản đang tạo ra một số điều kiện khách quan thuận lợi giúp Trung Quốc có cơ hội điều chỉnh và triển khai chiến lược sức mạnh mềm, xây dựng sức mạnh mềm trở thành một trụ cột quan trọng, tương ứng với sức mạnh cứng trong đại chiến lược toàn cầu, xác lập trật tự thế giới mới vào những năm tới. □

(22) Trần Khánh: “Bàn về hành động địa - chiến lược của Trung Quốc từ khi thực hiện cải cách mở cửa”, *Tạp chí Khoa học xã hội Việt Nam*, số 10, 2020, tr. 3 - 21